

УДК 336.77:332.2

**Поліщук Н. В.**

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Вінницького фінансово-економічного університету, Вінниця, Україна, paltschuk@i.ua

## ІПОТЕЧНЕ КРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

*Розглянуто проблеми розвитку іпотечного кредитування сільського господарства, проаналізовано сучасний стан його кредитного забезпечення. Визначено основні перешкоди на шляху розвитку такого кредитування. Це відсутність нормативно-правового поля, де функціонують інфраструктурні ланки системи; незадовільна ситуація з оформленням прав власності на земельні ділянки зі складу земель сільськогосподарського призначення; дефіцит довгострокових фінансових ресурсів банківської системи країни; недостатньо ефективна державна підтримка землевласників і землекористувачів, котрі виробляють сільськогосподарську продукцію; нерозвиненість ринку землі, відсутність її ринкової оцінки; висока вартість робіт із формування земельних ділянок та інших землевпорядних послуг; низька кредитоспроможність більшості сільськогосподарських підприємств. Запропоновано шляхи їх подолання, зокрема запровадження державної підтримки у вигляді компенсації частини витрат, спрямованих на виплату процентів за земельно-іпотечними кредитами. Встановлено, що незалежно від обсягу кредитів, наданих сільському господарству, в цій сфері досягнуто найбільшого зростання обсягів виробництва валової продукції порівняно з іншими галузями економіки, що свідчить про ефективне використання фінансових ресурсів. Водночас ситуація з кредитуванням сільського господарства є нестабільною, що зумовлено складним економічним становищем.*

**К л ю ч о в і с л о в а :** іпотека, іпотечне кредитування, сільське господарство, землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарська продукція.

**Рис. 2. Табл. 1. Літ. 15.**

**Поліщук Н. В.**

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов Винницкого финансово-экономического университета, Винница, Украина

## ІПОТЕЧНОЕ КРЕДИТОВАНИЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ

*Рассмотрены проблемы развития ипотечного кредитования сельского хозяйства, проанализировано современное состояние его кредитного обеспечения. Определены основные препятствия на пути развития такого кредитования. Это отсутствие нормативно-правового поля, где функционируют инфраструктурные звенья системы; неудовлетворительная ситуация с оформлением прав собственности на земельные участки из состава земель сельскохозяйственного назначения; дефицит долгосрочных финансовых ресурсов банковской системы страны; недостаточно эффективная государственная поддержка землевладельцев и землепользователей, которые производят сельскохозяйственную продукцию; неразвитость рынка земли, отсутствие ее рыночной оценки; высокая стоимость работ по формированию земельных участков и других землеустроительных услуг; низкая кредитоспособность большинства сельскохозяйственных предприятий. Предложены пути их преодоления, в частности введение государственной поддержки в виде компенсации части затрат, направленных на выплату процентов по земельно-ипотечным кредитам. Установлено, что независи-*

© Поліщук Н. В., 2017

*мо от объема кредитов, предоставленных сельскому хозяйству, в этой сфере достигнут наибольший рост объемов производства валовой продукции по сравнению с другими отраслями экономики, что свидетельствует об эффективном использовании финансовых ресурсов. В то же время ситуация с кредитованием сельского хозяйства является нестабильной, что обусловлено сложным экономическим положением.*

Ключевые слова: ипотека, ипотечное кредитование, сельское хозяйство, земли сельскохозяйственного назначения, сельскохозяйственная продукция.

**Natalia Polishchuk**

Ph. D. (Economics), Vinnitsa Finance and Economics University, Vinnytsya, Ukraine, paltschuk@i.ua

## **MORTGAGE LENDING OF UKRAINE'S AGRICULTURE**

*The article considers the problems of the development of mortgage agricultural lending and analyzes the state of its credit provision. The main impediments to the development of such lending are identified: the absence of a regulatory and legal framework, where the infrastructure links of the system operate; a unsatisfactory situation with the registration of ownership rights to agricultural land; shortage of long-term financial resources of the country's banking system; insufficiently effective state support of landowners and land users who produce agricultural products; underdevelopment of the land market and the lack of its market valuation; high cost of work on the formation of land plots and other land management services low creditworthiness of most agricultural enterprises. The author proposes the ways to overcome them, in particular the introduction of state support in the form of reimbursement of part of expenses aimed at paying interest on land-mortgage loans. It is established that regardless of the volume of loans lent to agriculture, the highest growth of gross output has been achieved in this field in comparison with other branches of the economy, which indicates the effective use of financial resources. The conducted research shows an unstable situation in lending to agriculture, which is caused by a difficult economic situation.*

Key words: mortgage, mortgage lending, agriculture, agricultural land, agricultural products.

**JEL classification: G21, Q13, Q14.**

Джерелом сировинної бази, яке забезпечує розвиток переробної галузі держави та її продовольчу безпеку, є сільське господарство. Ступінь розвитку аграрної сфери, її виробнича структура безпосередньо визначають поступ сільських територій, рівень життя великої частини населення України. Тому ефективність фінансування сільськогосподарських підприємств є однією з ключових проблем розбудови національної економіки. Брак власних коштів для фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств зумовлює пошук додаткових зовнішніх джерел фінансування, найдоступнішими серед яких на сьогодні є кредити.

Іпотечне кредитування сільського господарства досліджують такі вчені, як В. М. Алексійчук, О. Є. Гудзь, М. Я. Дем'яненко, Г. М. Калетнік, О. І. Кіреєв, О. Г. Малій, Н. О. Мельничук, П. С. Молдован, А. В. Сомик, Р. М. Ступень, Ю. Є. Холодна, В. В. Чепка, А. М. Ющенко, Р. П. Даль, С. Шейн [1–12]. Актуальними питаннями іпотечного кредитування сільського господарства займається Г. М. Калетнік [3], котрий значну увагу приділяє механізмам реалізації іпотечних схем кредитування сільськогосподарських товаровиробників.

У статті [7] проаналізовано сучасну ситуацію із земельно-іпотечним кредитуванням у економічно розвинутих країнах, а також запропоновано заходи з поширення кредитування під заставу земель сільськогосподарського призначення в Україні.

В. В. Чепка [9] досліджує динаміку іпотечного кредитування сільськогосподарських підприємств, досвід організації ефективного функціонування повноцінного іпотечного ринку, обґрунтовуючи побудову в Україні системи іпотечного кредитування, що поєднує елементи одно- та дворівневої моделей. Ним доведено, що невід'ємною складовою фінансового обслуговування суб'єктів господарювання в нашій державі має стати розгалужена мережа спеціалізованих державних і недержавних іпотечних структур.

П. С. Молдован [6] вивчає особливості іпотеки як елементу механізму кредитування сільськогосподарських товаровиробників, розглядаючи проблеми іпотечного кредитування та ймовірні шляхи їх розв'язання.

Водночас потребують вирішення актуальні питання іпотечного кредитування сільського господарства в Україні, аби створити його ефективну модель.

Метою статті є обґрунтування проблем іпотечного кредитування сільського господарства на підставі аналізу його сучасного стану та створення сприятливих правових і економічних умов для розвитку іпотеки сільськогосподарських земель в Україні.

Багаторічний досвід функціонування механізму іпотечного кредитування сільськогосподарських підприємств у розвинутих країнах доводить, що основою кожної іпотечної системи є розгалужена система дієвих інституцій державної та недержавної форм власності. Тому невід'ємною складовою фінансового обслуговування суб'єктів господарювання в Україні повинна стати розгалужена мережа спеціалізованих державних і недержавних іпотечних структур із відповідним кадровим забезпеченням [9].

На початковому етапі формування іпотечної системи кредитування сільського господарства необхідні пряма державна підтримка й регулювання з метою стимулювання довгострокового іпотечного кредитування, забезпечення доступності кредитів для сільськогосподарських товаровиробників, сприяння розвитку фондового ринку, регулювання фінансово-господарської діяльності інститутів фінансово-кредитної системи та контролю умов кредитування, здійснюваного в рамках державних програм розвитку іпотеки. Тому в цей період потрібні жорсткі правила [7].

Основними факторами, що стримують доступ позичальників до довгострокових кредитів, виступають збитковість та низька інвестиційна привабливість сільського господарства. Отже, актуальним є не тільки збільшення кількості іпотечних кредитів, а й підвищення ефективності діяльності підприємств-позичальників [8].

Ми підтримуємо думку О. І. Кіреєва [2], що розвиток іпотечного кредитування сільського господарства в Україні стримується низкою перешкод, серед яких:

- відсутність нормативно-правового поля, де функціонують інфраструктурні ланки системи;

## ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

- незадовільний стан справ щодо оформлення прав власності на земельні ділянки зі складу земель сільськогосподарського призначення;
- дефіцит довгострокових фінансових ресурсів банківської системи країни;
- недостатньо ефективна державна підтримка землевласників і землекористувачів, котрі виробляють сільськогосподарську продукцію;
- нерозвиненість ринку землі, відсутність її ринкової оцінки;
- висока вартість робіт із формування земельних ділянок та інших землевпорядних послуг;
- низька кредитоспроможність більшості сільськогосподарських підприємств.

Як слушно зазначає В. В. Чепка, іпотека не може розв'язати всіх проблем вітчизняних сільськогосподарських підприємств, вона покликана насамперед розширити доступ суб'єктів господарювання до довгострокових кредитних ресурсів [9].

Проведемо аналіз стану кредитування сільського господарства в Україні. Протягом останніх років ситуація в цій сфері була нестабільною. Так, у 2015 р. кредитування галузевих підприємств істотно скоротилось.

Обсяги і структура кредитів від депозитних корпорацій (окрім Національного банку України) на кінець грудня 2015 р. наведено в таблиці. Найбільшу частку становлять кредити на термін до одного року (22 059 млн грн), що пов'язано із сезонністю сільського господарства, найменшу – на строк понад п'ять років (6008 млн грн).

Слід наголосити: незалежно від обсягу кредитів, наданих сільському господарству, в цій сфері досягнуто найбільше зростання обсягів виробництва валової продукції порівняно з іншими галузями економіки, що свідчить про ефективне використання фінансових ресурсів.

Валова продукція сільського господарства України протягом 2010–2015 рр. (рис. 1) мала тенденцію до збільшення, однак у 2015 р. її обсяги зменшилися порівняно з попереднім роком: з 251 427,2 млн до 239 467,3 млн грн, або на 11 959,9 млн, у тому числі рослинництва – з 177 707,9 млн до 168 439 млн грн, або на 9268,9 млн грн, тваринництва – з 73 719,3 до 71 028,3 млн грн, або на 2691 млн грн.

Т а б л и ц я

**Обсяг та структура кредитів, що надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України), станом на кінець грудня 2015 р., млн грн**

Кредити	Кредити від депозитних корпорацій	
	Усього	З них у сільське господарство
До 1 року	387 900	22 059
Від 1 до 5 років	289 883	20 357
Понад 5 років	110 012	6 008
<b>Разом</b>	<b>787 795</b>	<b>48 425</b>

С к л а д е н о за даними Державної служби статистики України.

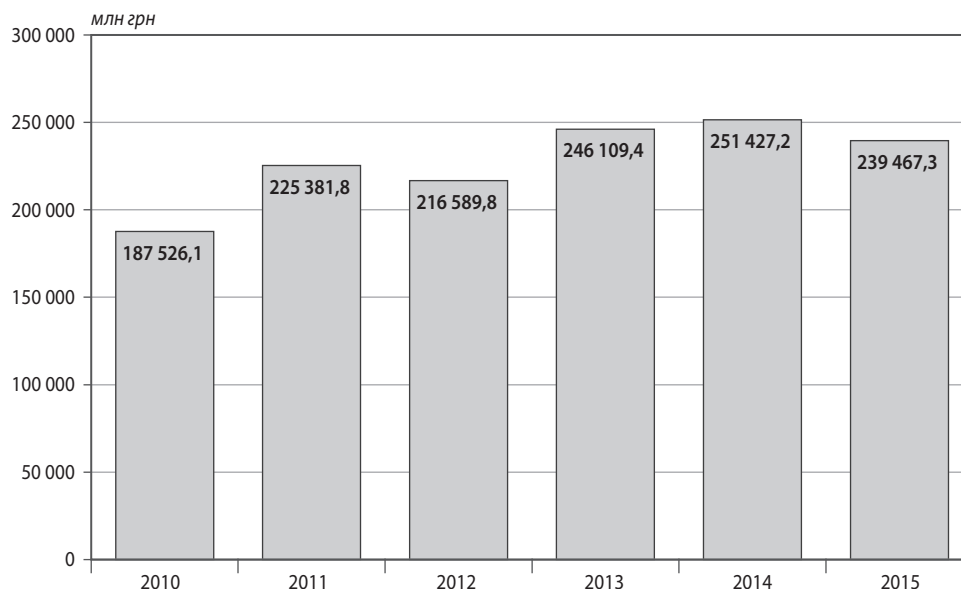


Рис. 1. Динаміка валової продукції сільського господарства

Складено за даними Національного банку України.

Зазначене зменшення виробництва сільськогосподарської продукції спричинене скороченням випуску сільськогосподарських машин і обладнання, мінеральних добрив та хімічних меліорантів, постійним зростанням цін на них, нееквівалентністю обміну між промисловістю й сільським господарством, містом і селом, згортанням робіт із хімічної, біологічної та інших видів меліорації земель, зменшенням виробництва та внесення у ґрунт усіх видів мінеральних добрив, зростанням дисбалансу поживних речовин у ґрунті, розвитком водної і вітрової ерозії ґрунтів, їх деградацією, підтопленням, заболоченням і засоленням, вибуттям чималих площ земель із сільськогосподарського обробітку.

Відбуваються великі деструктивні зміни у функціонально-компонентній структурі сільського господарства, адже переважає виробництво продукції рослинництва (рис. 2). Така тенденція є негативною, оскільки позбавляє можливості забезпечувати населення найбільш висококалорійними, поживними й цінними продуктами харчування.

Ефективне впровадження іпотеки земель сільськогосподарського призначення в Україні гальмується з низки причин. Серед них передусім слід назвати недосконалу нормативно-правову базу, яка не створює належного підґрунтя для практичної реалізації іпотечного кредитування [6].

Закон України “Про іпотеку” [15] містить норми, котрі створюють перешкоди для розроблення ефективного механізму іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників, його раціонального розвитку та запровадження. Водночас без належної нормативно-правової бази функціонування певного механізму в будь-якій сфері суспільно-економічного життя є неможливим. Тому ця проблема потребує розв’язання не лише в контексті

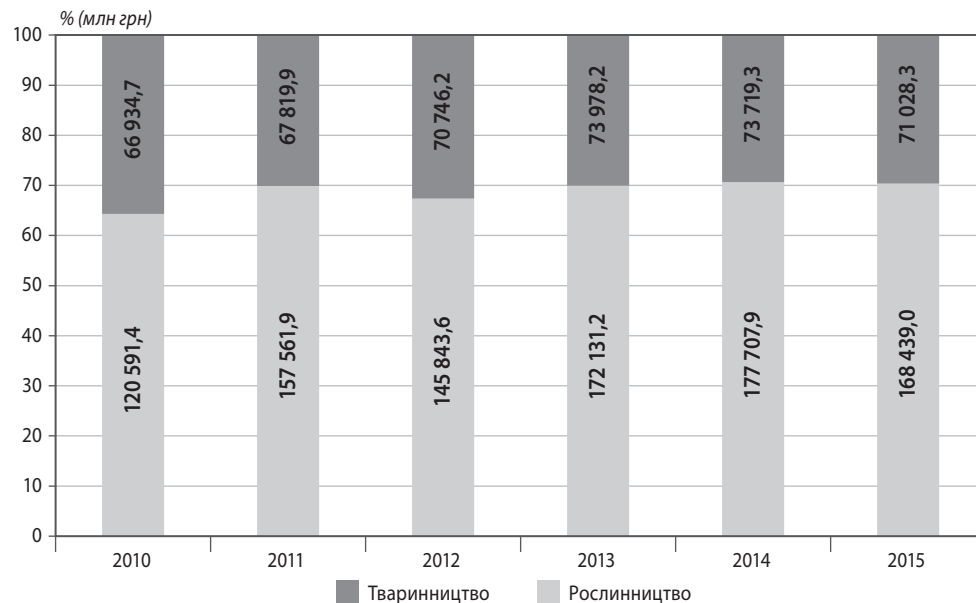


Рис. 2. Динаміка структури валової продукції сільського господарства України  
Складено за даними Національного банку України.

узгодження статей зазначеного Закону щодо іпотечного кредитування сільськогосподарських товаровиробників, а й у форматі внесення до нього статті про іпотеку земель сільськогосподарського призначення. Такий крок є необхідним, оскільки обсяг ресурсів, котрі отримують сільськогосподарські товаровиробники за рахунок кредитування, є незадовільним. Однією з причин цього є відсутність надійної та неризикової застави, яку відповідні підприємства могли б запропонувати при отриманні кредиту. Ані врожай, ані сільськогосподарські тварини не можуть бути такою заставою, оскільки існує високий ризик їх втрати внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов чи поширення епізоотії. Те саме стосується машин і сільськогосподарської техніки: ступінь їх зношеності сягає 90 % [6; 4, с. 94].

Погоджуємося з думкою, що слід законодавчо визначити ліміт площі земель сільськогосподарського призначення, яка може виступати заставою, оскільки відсутність контролю цього питання може призвести до концентрації земель у руках однієї особи або групи осіб, тобто фактично до утворення латифундій [3; 6]. Також варто встановити межу процента за наданий кредит під заставу землі. Він не повинен бути надто високим, адже неадекватна ставка лише сприятиме виникненню латифундій, оскільки часто сільськогосподарські товаровиробники не спроможні сплатити борг і проценти за ним. Тому, з метою запобігання ризикам непогашення кредитів і завдання збитків держателям іпотеки, пропонуємо надавати іпотечні кредити під заставу сільськогосподарських земель у розмірі щонайбільше 60–70 % ринкової вартості цієї землі, котра при цьому є предметом застави [10].

Запорукою зменшення ризиків іпотечного кредитування є політика кредитної установи та держави у сфері іпотечних стандартів, спрямована на створення потенційно безризикових активів [5].

Заходи щодо підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення для забезпечення повернення довгострокових кредитів та поліпшення фінансування сільськогосподарських підприємств повинні проводитися паралельно з фінансовим оздоровленням збиткових підприємств [8].

Для сільського господарства принципово важливим є іпотечний кредит, що має задовольняти таким вимогам [9, с. 199]:

- величина позики до заставної вартості земельної ділянки повинна бути якомога вищою. Різниця між ними показує частину грошових коштів, котру повинен мати в наявності надавач застави для отримання кредиту;
- річна величина платежів за кредит у перерахунку на 1 га сільськогосподарських угідь не може істотно перевищувати величину орендної плати. Зазвичай підхід до визначення максимально допустимої величини процентів за кредитом є доволі суб'єктивним, адже підприємства переважно не мають вільних коштів і збільшення витрат в одному напрямі призводить до зростання альтернативних витрат у інших напрямках;
- графік погашення виплат за кредитом слід складати з огляду на специфіку сільськогосподарського виробництва та його циклічність. Тобто найприйнятнішим є щорічне погашення з датою, що припадає на період реалізації сільськогосподарської продукції;
- термін, на який видається кредит, має враховувати рівень дохідності сільськогосподарського виробництва в довгостроковому періоді й тривалість повного виробничого циклу;
- процедура подання, розгляду заяви та оформлення іпотечного кредиту повинна бути стандартизованою й раціоналізованою, щоб запобігти затягуванню процесу його надання;
- суб'єкт підприємництва повинен мати можливість отримати кредит поблизу місця своєї діяльності, що передбачає наявність розгалуженої мережі відділень структур, котрі надають іпотечні послуги.

Такі вимоги сільськогосподарських підприємств до довгострокових кредитів не є специфічними для певної країни. Урахування організаційних і фінансових особливостей їхньої діяльності іншими учасниками іпотечного кредитування дає змогу аграрним підприємствам у всьому світі використовувати такий кредит як ефективний інструмент фінансування [9, с. 199].

Особливо важливим для вітчизняних суб'єктів господарювання є запровадження державної підтримки у вигляді компенсації частини витрат, спрямованих на виплату процентів за земельно-іпотечними кредитами.

На підставі викладеного можна зробити такі висновки. Іпотечне кредитування сприятиме розширенню доступу сільськогосподарських підприємств до дешевих і довгострокових кредитів для розвитку галузі. Однак сучасний стан банківської системи країни, нормативно-правової бази, економіки аграрного сектору та інші фактори, зокрема відсутність ринку земель

сільськогосподарського призначення як об'єкта нерухомості, недостатня державна підтримка проекту земельно-іпотечного кредитування, брак відповідної інфраструктури, нерівномірний соціально-економічний розвиток регіонів, стримують поширення іпотеки земель сільськогосподарського призначення.

Функціонування іпотечної системи забезпечується виявленням особливостей оцінки кредитоспроможності позичальників – сільськогосподарських товаровиробників і встановленням вартості, котру слід розглядати як базу для визначення величини застави, а саме сільськогосподарських угідь, що має перспективи для майбутніх досліджень.

### **Список використаних джерел**

1. Іпотечне кредитування в аграрному секторі економіки України : монографія / М. Я. Дем'яненко, В. М. Алексійчук, О. Є. Гудзь, А. В. Сомик. Київ : ННЦ ІАЕ, 2005. 106 с.
2. Іпотечне кредитування: проблеми та перспективи розвитку в Україні : інформаційно-аналітичний матеріал / за ред. О. І. Кіреєва. Київ : Центр наук. досліджень НБУ, 2010. 104 с.
3. *Калетнік Г. М.* Іпотечне кредитування в сільському господарстві України. *Економіка АПК*. 2013. № 7. С. 58–63.
4. *Малій О. Г.* Лізингове кредитування: стан та перспективи для аграрної сфери. *Облік і фінанси АПК*. 2006. № 7. С. 94–103.
5. *Мельничук Н. О.* Ризики іпотечного кредитування та особливості їх прояву в Україні. 2014. URL: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/6229>.
6. *Молдован П. С.* Іпотека як елемент механізму кредитування сільськогосподарських товаровиробників. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/ipoteka-yak-element-mehanizmu-kredituvannya-silskogospodarskih-tovarovirobnikiv.html>
7. *Ступень Р.* Розвиток земельно-іпотечного кредитування сільського господарства через механізм земельних банків. *Економіст*. 2014. № 4. С. 31–35.
8. *Холодна Ю. Є.* Мінімізація ризиків іпотечного кредитування в сучасних умовах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 17, ч. 4. С. 122–127.
9. *Чепка В. В.* Іпотечне кредитування в сільському господарстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 5. С. 196–200.
10. *Ющенко А. М.* Іпотечне кредитування як передумова розвитку земельних відносин. *Фінанси України*. 2005. № 4. С. 93–99.
11. *Dahl R. P.* Discussion: Measuring Risk in Farm Mortgage Lending. *American Journal of Agricultural Economics*. 1955. Vol. 37, Iss. 5. Dec., 1. P. 963–964. URL: <http://academic.oup.com/ajae/article-abstract/37/5/963/236568/Discussion-Measuring-Risk-in-Farm-Mortgage-Lending?redirectedFrom=fulltext>.
12. *Shane S.* To Boost Small Business Credit, Think Small (Banks). 2012. URL: <http://www.businessweek.com/>.
13. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
14. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/>.
15. Про іпотеку : закон України від 05.06.2003 № 898-IV. URL: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/898-15>.



## References

1. Dem'yanenko, M. Ya., Aleksijchuk, V. M., G'udz', O. Ye. & Somy`k, A. V. (2005). *Ipotechne kredy`tuvannya v ahrarnomu sektori ekonomiky` Ukrayiny`* [Mortgage lending in the agrarian sector of Ukraine's economy]. Ky`yiv: NNC IAE [in Ukrainian].
2. Kiryeyev, O. I. (Ed.). (2010). *Ipotechne kredy`tuvannya: problemy` ta perspekty`vy` rozvy`tku v Ukrayini: informacijno-anality`chny`j material* [Mortgage lending: problems and prospects of development in Ukraine: informational and analytical material]. Ky`yiv: Centr naukovy`kh doslidzhen` NBU [in Ukrainian].
3. Kaletnik, H. M. (2013). Ipotechne kredy`tuvannya v sil`s`komu hospodarstvi Ukrayiny` [Mortgage lending in agriculture in Ukraine]. *Ekonomika APK* [The Economy of Agro-Industrial Complex], 7, 58–63 [in Ukrainian].
4. Malij, O. H. (2006). Lizy`nhove kredy`tuvannya: stan ta perspekty`vy` dlya ahrarnoyi sfery` [Leasing lending: the state and prospects for the agrarian sector]. *Oblik i finansy` APK* [Accounting and finance of agro-industrial complex], 7, 94–103 [in Ukrainian].
5. Mel`ny`chuk, N. O. (2014). *Ry`zy`ky` ipotechnoho kredy`tuvannya ta osobly`vosti yikh proyavu v Ukrayini* [The risks of mortgage lending and the peculiarities of their manifestation in Ukraine]. Retrieved from <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/6229> [in Ukrainian].
6. Moldovan, P. S. (n. d.). *Ipoteka yak element mekhanizmu kredy`tuvannya sil`s`ko-hospodars`ky`kh tovarovy`robny`kiv* [Mortgage as an element of the mechanism of crediting agricultural commodity producers]. Retrieved from <http://magazine.faaf.org.ua/ipoteka-yak-element-mehanizmu-kredituvannya-silskogospodarskih-tovarovirobnikiv.html> [in Ukrainian].
7. Stupen`, R. (2014). Rozvy`tok zemel`no-ipotechnoho kredy`tuvannya sil`s`koho hospodarstva cherez mekhanizm zemel`ny`kh bankiv [Development of land and mortgage crediting of agriculture through land banks mechanism]. *Ekonomist* [economist], 4, 31–35 [in Ukrainian].
8. Kholodna, Yu. Ye. (2016). Minimizaciya ry`zy`kiv ipotechnoho kredy`tuvannya v suchasny`kh umovakh [Minimize the risk mortgage in modern conditions]. *Naukovy`j visny`k Khersons`koho derzhavnoho universy`tetu* [Scientific Herald of Kherson State University], Vol. 17, Iss. 4, 122–127 [in Ukrainian].
9. Chepka, V. V. (2015). Ipotechne kredy`tuvannya v sil`s`komu hospodarstvi [The farm-mortgage lending in the agricultural sector]. *Naukovy`j visny`k Uzhhorods`koho nacional`noho universy`tetu* [Scientific herald of Uzhhorod National University], 5, 196–200 [in Ukrainian].
10. Yushhenko, A. M. (2005). Ipotechne kredy`tuvannya yak peredumova rozvy`tku zemel`ny`kh vidnosy`n [Mortgage lending as a prerequisite for the development of land relations]. *Finansy` Ukrayiny`* [Finance of Ukraine], 4, 93–99 [in Ukrainian].
11. Dahl, R. P. (1955). Discussion: Measuring Risk in Farm Mortgage Lending. *American Journal of Agricultural Economics*, Vol. 37, Iss. 5, 963–964. Retrieved from <https://academic.oup.com/ajae/article-abstract/37/5/963/236568/Discussion-Measuring-Risk-in-Farm-Mortgage-Lending?redirectedFrom=fulltext>.
12. Shane, S. (2012). *To Boost Small Business Credit, Think Small (Banks)*. Retrieved from <http://www.businessweek.com>.
13. State Statistics Service of Ukraine. (n. d.). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
14. The National Bank of Ukraine. (n. d.). Retrieved from <https://www.bank.gov.ua/control> [in Ukrainian].
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). *Pro ipoteku* [About mortgage] (Act No. 898-IV, June 5). Retrieved from <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/898-15> [in Ukrainian].